

Justitiedepartementet

Juridiska institutionens remissyttrande över SOU 2016:70 Ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel och annat utnyttjande av utsatta personer *(Justitiedepartementets diarienummer Ju2016/07656/L5)*

Uppsala universitet (Juridiska institutionen och Nationellt centrum för kvinnofrid) har som remissinstans fått möjlighet att yttra sig över SOU 2016:70 Ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel och annat utnyttjande av utsatta personer. Samma numreringen av olika avsnitt som i betänkandet används i det följande.

Inledande allmänna kommentarer

Juridiska institutionen uppskattar det arbete som lagts ned för att förbättra den rättsliga regleringen av människohandel. Sedan brottet infördes, som sådant, i sin första version i brottsbalken har det redan hunnit vara föremål för översyn och ändringar. Behov av ytterligare förändring finns ändå, särskilt med hänsyn till den utveckling som skett och som uppmärksammas i betänkandet men även i andra sammanhang. Den visar att det straffrättsliga skyddet inte blivit det som det finns skäl för att det ska vara. Bakgrunden i internationella dokument kan visserligen förklara en del av de mer lagtekniska problem som uppstått men den internationella utvecklingen måste givetvis också beaktas i den fortsatta beredningen av förslagen.

I andra sammanhang, inte minst i remissyttrandet, har Juridiska institutionen tagit upp det angelägna i att förmögenhetsbrottens reglering utreds och revideras. Det finns stora behov av en översyn av 8–11 och 12 kap. brottsbalken (BrB). Institutionen har därför betänkligheter när det kommer till att införa ett nytt brott i 9 kap.

3.7.2 Otillbörligt medel

Det ter sig närmast anmärkningsvärt att 2014 års Människo-handelsutredning funnit att det i rättstillämpningen kan te sig som om det borttagna kontrollkravet finns kvar, så att det skulle krävas ett maktförhållande mellan gärningsman och offer. Detta är en slutsats som Juridiska institutionen dock inte har anledning att betvivla utan snarare finner stöd för.

Skulle det underlätta för rättstillämpningen att i 4 kap. 1 a § BrB inleda med den allmänna formuleringen ”med användande av ett otillbörligt medel”, och sedan räkna upp vad som blir vägledande exempel, har Juridiska institutionen inte någon egentlig invändning mot denna utformning, annat än att det nuvarande sättet att bygga upp en brottsbeskrivning följer den vanligare modellen för hur straffbestämmelser utformas.

Institutionen reagerar på att orden ”såsom” och ”motsvarande” valts i lagtextförslaget men förutsätter att detta ordval gjorts efter samråd med språkexperter.

3.7.4 Exploateringssyftet m.m.

Redan i det förra betänkandet, SOU 2008:41, föreslogs att kravet på direkt uppsåt/avsiktuppsåt till exploateringen skulle ersättas med ett krav på uppsåt till exploatering. Visserligen kan det vara svårt att bevisa överskjutande uppsåt även om detta inte begränsats till endast en uppsåtsform, men det kan ändå bidra till att förundersökningsarbetet underlättas och att beslut om åtal kan komma att ske i fler fall. Juridiska institutionen är positiv till att ”i syfte att” byts ut mot ”med uppsåt att”.

3.7.5 Offrets samtycke

Juridiska institutionen håller med utredningen om att samtycke till exploateringen ska sakna betydelse för frågan om brott begåtts och att detta framgår redan av de begränsningar som 24 kap. 7 § BrB innebär för vilka gärningar samtycke kan rättfärdiga. Att uttryckligen hänvisa till den bestämmelsen är inte en lagstiftningsmodell som används i andra sammanhang. Det kan vara tillräckligt med en påminnelse i en kommande proposition. Å andra sidan skulle det inte skada, utan möjligen förtydliga, med en formulering lånad från t.ex. 1 § lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor, där lagstiftaren uttryckligen angivit att bestämmelsen är tillämplig oavsett om samtycke har lämnats.

3.7.6 Människohandel med barn

Juridiska institutionen stödjer genomförande av förslaget att oaktsamhet ska vara tillräckligt för åldersrekvisitet ”inte fyllt arton år” då s.k. handelsåtgärd vidtas med exploateringsuppsåt mot barn. Av samma skäl tillstyrks motsvarande oaktsamhetskrav för ålder i förslaget till den nya 4 kap. 3 § (se 4.7 nedan).

Människohandelsutredningen har själv jämfört med motsvarande reglering i 6 kap. 13 § BrB. Den av utredningen föreslagna formuleringen, med användande av ordet oaktsamhet, är bättre än den som 2014 års sexualbrottskommitté lämnat för den nyss nämnda bestämmelsen i SOU 2016:60 Ett starkare skydd för den sexuella integriteten. Det föreligger således skäl att samordna den fortsatta beredningen av de två betänkandenas olika förslag.

3.7.7 Behov av åtgärder för mer effektiva utredningar m.m.

Juridiska institutionen har givetvis inte något emot att åtgärder vidtas för mer effektiva utredningar, tvärtom. Vad som står i avsnittet 3.7.7 är bra men måste även vara öppet för vidare utveckling av metoder och arbetsätt. S.k. stödbevisning har nämnts särskilt i betänkandet. Finns sådan att tillgå kan det visserligen vara avgörande om denna utretts tillräckligt, men det finns inte något krav på stödbevisning som sådan, och Högsta domstolens uttalanden behöver inte heller tolkas på detta sätt. I ett rättssystem med fri bevisvärdering kan inte krav på viss bevisning, vare sig stödbevisning eller annan, ställas upp.

4.7 Tvångsarbete eller exploatering för annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte

Juridiska institutionen uppskattar att Människohandelsutredningen själv tagit upp frågan om principer för kriminalisering och relaterat till dessa för förslag som innebär ytterligare kriminalisering. Institutionen brukar argumentera emot nykriminalisering men kan förstå förslaget att införa brottet utnyttjande av annans nödläge i 4 kap. 3 §. I betänkandet redovisas övertygande skäl för att dessa utnyttjanden är straffvärda och att en bestämmelse i anslutning till 4 kap. 1 a § kan ha fördelar även om nya konkurrensproblem uppstår, om än inte svåra att lösa. (Se ovan under 3.7.2 om språkliga invändningar.)

Följdändringarna i rättgångsbalken och offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) finns inte något att erinra mot.

4.8 Otillbörliga ekonomiska utnyttjanden av personer som befinner sig i en utsatt situation

Även om Juridiska institutionen kan förstå en del av Människohandelsutredningens bakgrund till förslaget att i 9 kap. BrB införa ett nytt brott som skulle bli 10 a §, så kan institutionen inte tillstyrka att detta förslag genomförs.

Som redan framgick inledningsvis förordar institutionen att en allmän översyn av förmögenhetsbrotten genomförs. Men även utan en sådan finns invändningar mot utformningen av det föreslagna brottet otillbörligt ekonomiskt utnyttjande av annan.

Med den utgångspunkt som Människohandelsutredningen hade kan det vara förståeligt att förslaget lämnas. Det tar upp en del straffvärda gärningar, men den föreslagna ordalydelsen kan även läsas så att den omfattar ett flertal andra gärningar vars eventuella straffvärdhet utredningens direktiv inte tillåter diskussion av.

Den logik som finns i uppbyggnaden av 8–10 kap. BrB tillåter dock inte att nya olika ekonomiskt inriktade brott läggs in bland de andra. Visserligen har begränsning gjorts till otillbörligt utnyttjande, men det finns ändå gärningar som förslaget skulle passa in på utan att detta var avsett av denna utredning.

Skulle övervägande skäl tala för att ett brott av detta slag införs krävs mer utredning innan detta blir möjligt. Juridiska institutionen avråder från att införa det i nuvarande lagstiftning, med den utformning och placering som förslagits.

(Även i betänkandet snubblar det till i Författningskommentaren där det på sidan 405 står att den nya bestämmelsen skulle skydda besittning till egendom. Besittning är det centrala i och för uppdelningen mellan 8 kap. BrB och 10 kap., men inte i 9 kap., för att ta ett exempel. Någon närmare genomgång av förslaget redovisas inte här eftersom Juridiska institutionen inte kan se att detta förslag skulle kunna genomföras.)

Redan i tidigare lagstiftningsärenden har diskuterats frågan om utnyttjande alltid förutsätter otillbörlighet så att otillbörlighetskrav inte behöver ställas upp explicit. Slutsatsen har då blivit att otillbörlighet skrivits ut i lagtext, om inte annat så för tydlighets skull, vilket kan vara ett skäl för att ha samma ”dubbling” i denna bestämmelse också, om den skulle införas.

I flera av de fall som Människohandelsutredningen beskrivit skulle 9 kap. 5 § kunna tillämpas. Att bestämmelsen om ocker inte tillämpas oftare är i så fall ett problem som inte löses av att en ny bestämmelse införs. En revidering av beskrivningen av

ocker, kanske med tillägg av ett stycke eller två, är en bättre väg att gå för att kriminalisera de övriga gärningar som faller mellan nu gällande brottsbeskrivningar trots att de är straffvärda.